

บทวิจารณ์หนังสือ
เรื่อง “กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยา
สำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย เขียนโดย
พระครููปทุมภาวนาจารย์ วิ.
(วีระนนท์ วีรนนโท)

นิวัฒน์ พุดวันเพ็ญ
Niwat Phutwanphen^{*}

๑. บทนำ

งานดุขุณิพนธ์เรื่อง “กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยา สำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย” เป็นผลงานวิจัยของพระครููปทุมภาวนาจารย์ วิ. (วีระนนท์ วีรนนโท) นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๖๑ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย ๒. เพื่อศึกษากระบวนการการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย ๓. เพื่อเสนอกระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย ผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องการสอนและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงได้นำเรื่องนี้มาศึกษาเพื่อทบทวนวรรณกรรม ได้เห็นแนวทางที่เป็นประโยชน์สามารถนำมาต่อยอดเป็นแนวคิดในการทำวิจัยได้ และมีข้อสังเกตอยู่หลายๆ ประเด็น จึงได้นำงานดุขุณิพนธ์ทางพระพุทธศาสนาเรื่องนี้มาวิจารณ์ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจตามโครงสร้างของดุขุณิพนธ์โดยภาพรวมประกอบไปด้วย บทที่ ๑ บทนำเรื่องความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นศึกษาไปที่กระบวนการสอนและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย บทที่ ๔ ผลการวิจัย และบทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ซึ่งดุขุณิพนธ์นี้มีจำนวน ๑๓๗ หน้า (ไม่รวมภาคผนวก) ดุขุณิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ๒ แบบ คือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study Research) โดยลงภาคสนาม ดังนั้นผู้วิจารณ์จะสรุปโครงสร้างเนื้อหาของงานพอสังเขปดังนี้

^{*} หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

๒. โครงสร้างงานดัชนีนิพนธ์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเขียนโครงสร้างดัชนีนิพนธ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ บทที่ ๑ บทนำ, บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย, บทที่ ๔ ผลการวิจัย, และบทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ซึ่งเป็นไปตามคู่มือของบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้กำหนดไว้ให้ดำเนินการ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนในการทำวิจัยถูกต้องตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ โดยแต่ละบทได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิจัยอย่างชัดเจนทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ ซึ่งแต่ละส่วนโดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานสามารถอธิบายขั้นตอนและวิธีการ ในการวิจัยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการได้ครบถ้วนตามกระบวนการวิจัยและมีความเชื่อมโยงของแต่ละหัวข้อ ในการเขียนข้อเสนอการวิจัยทั้งหมดได้มีเทคนิคการเขียนข้อเสนอการวิจัยที่น่าสนใจ และมีจุดเน้นที่เห็นความเชื่อมโยงกับโจทย์การวิจัยใช้เป็นหลักฐานในการอ้างอิง ติดตามหรือตรวจสอบการดำเนินการวิจัยได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาของดัชนีนิพนธ์โดยย่อ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงที่มาในการทำวิจัยเรื่องนี้หลังจากที่ได้พบว่าในการสอนวิปัสสนากรรมฐานนั้น ปัญหาสำคัญของผู้เรียนในการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือความสามารถในการเรียนของผู้เรียนไม่เท่ากัน และการสอนของผู้สอนที่มีต่อนักเรียน มีความแตกต่างกันด้วยวิธีการสอนและการใช้สื่อการสอน ดังนั้นการที่จะอบรมสั่งสอนเรื่องการปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากรรมฐานให้ได้ผลดีนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติและความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละกลุ่มเป็นอย่างดี จึงได้ทำวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอกระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการวิจัยเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตพฤติกรรม ที่วัดป่าเจริญราช ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่พระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๕ รูป และกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้แก่กลุ่มเยาวชน อายุไม่เกิน ๑๘ ปี จำนวน ๒๐ คน และกลุ่มวัยทำงาน ๒ กลุ่ม คือช่วงวัยทำงาน อายุ ๒๐-๖๐ ปี และวัยผู้สูงอายุ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๐ คน ผลวิจัยพบว่ากระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย ในภาพรวมประกอบด้วย ๕ ขั้นตอนคือ ๑. ใช้ธรรมจริยาผู้สอน ได้แก่ สอนตามลำดับ, มีเหตุผลประกอบ, มีจิตเมตตา, ไม่เห็นแก่อาภิส และไม่กระทบต่อผู้อื่น ๒. จำแนกผู้เรียนตามช่วงวัย ๓. เลือกสรรหาเนื้อหาให้เหมาะสมตามวัยผู้เรียน ๔. การดำเนินการสอน ในกลุ่มวัยรุ่นใช้การบรรยายธรรม ทำกิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมเดี่ยว ในกลุ่มผู้ใหญ่ ใช้วิธีการ

อธิบายให้ชัดเจน, สอดคล้องกับจิตคน, เริ่มจากง่ายไปยาก จากกว้างไปลึก, ให้ซักถามย้อนกลับ, จูงใจให้ศรัทธา, คนเรียนเข้าใจตามทัน, การฝึกฝนด้วยตนเอง และสร้างส่วนร่วมในการเรียนรู้ ๕. การวัดและประเมินผลมี ๓ ระยะคือ ก่อนฝึก, ระหว่างฝึก และเมื่อสิ้นสุดการฝึก มีการประเมิน ๓ วิธีคือ วัดผลและประเมินผลตัวเอง, สอบอารมณ์โดยพระวิปัสสนาจารย์ และใช้เครื่องมือวัดผลเป็นแบบวัดความพึงพอใจและความคิดเห็น

จากการที่ได้ดำเนินงานคุณนิพนธ์เรื่องกระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยา สำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย มาศึกษาในรายละเอียดนั้นผู้วิจารณ์มีข้อสังเกตเห็นเป็นประเด็นที่น่าสนใจและชวนคิดเป็นข้อเสนอแนะ ซึ่งจะอธิบายตามลำดับของโครงสร้างคุณนิพนธ์ดังต่อไปนี้คือ

๓. บทวิจารณ์

งานคุณนิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยของการวิจัยเชิงคุณภาพ ๒ แบบคือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study) โดยการเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ซึ่งผู้วิจารณ์จะอธิบายแต่ละประเด็นตามข้อสังเกตคือแนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วยและแนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นต่างดังต่อไปนี้

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดที่เห็นด้วยกับงานคุณนิพนธ์เล่มนี้อยู่หลายประเด็น ดังต่อไปนี้คือ

๑. วัตถุประสงค์การวิจัย หน้า ๕.

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยว่าเป็นการตั้งวัตถุประสงค์ที่ดี มีกระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานอย่างชัดเจนและสามารถบอกพุทธวิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนาตามแต่ละช่วงวัยได้

๒. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ หน้า ๗.

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในประเด็นนี้ คือผู้วิจัยเขียนประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับแยกออกเป็น ๒ ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ๑. ประโยชน์เชิงวิชาการ พร้อมคำอธิบายประกอบเป็นข้อๆ และ ๒. ประโยชน์เชิงปฏิบัติ พร้อมคำอธิบายประกอบเป็นข้อๆเช่นกัน เป็นแบบอย่างที่ดีที่ผู้วิจารณ์จะนำไปใช้เป็นแบบอย่าง

๓. ผลการวิจัย หัวข้อ ๔.๑ พุทธวิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัยในสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน หน้า ๗๑-๗๒.

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้วิจัยมีการเรียงลำดับเนื้อหาโดยการจัดการอย่างมีรูปแบบและมีขั้นตอนในงานวิจัยที่ดี โดยผู้วิจัยได้มีการปูพื้นฐานความเข้าใจในพุทธวิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนาในอดีตคือสมัยพุทธกาลก่อน โดยมีการอธิบายถึงประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงสอนต่อผู้ที่แสดงธรรมแก่ผู้อื่นพึงตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจก่อนคือ ๑. การสอนไปตามลำดับ ๒. การสอนโดยชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓. การสอนด้วยความเมตตา ๔. การสอนโดยไม่เห็นแก่อาภิส และ ๕. การสอนโดยไม่กระทบตนเองและผู้อื่น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^๒ ที่ได้มีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมและจัดกลุ่มใหม่ให้เข้ากับวิธีการสอนในปัจจุบันคือ ๑. หัวข้อและเนื้อหาที่สอน เริ่มจากง่ายไปหายาก ๒. ลักษณะของผู้เรียน ๓. วิธีและลีลาการสอน ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นร่องรอยของพุทธวิธีการสอนจากอดีตสู่ปัจจุบัน มิได้เปลี่ยนแปลงไปจากหลักพุทธวิธีการสอนเดิม อาจแตกต่างกันบ้างในเรื่องของบริบทที่เปลี่ยนไป ทำให้เห็นความเป็นอมตะของหลักพุทธธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. ผลการวิจัย หัวข้อ ๔.๒ กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย หน้า ๘๒-๘๘.

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ผู้วิจัยได้นำวิธีสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ทรงแสดงการสอนไว้ในอดีต ซึ่งมีเพียง ๕ วิธีสอนดังกล่าวข้างต้นเป็นฐานความรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้มีการนำแนวกระบวนการสอนเปรียบเทียบกับศาสตร์การสอน ตามแนวคิดสมัยใหม่โดยมีการนำตัวอย่างวิธีสอนสมัยใหม่ซึ่งมี ๑๔ วิธีสอน อันประกอบไปด้วย ๑. วิธีสอนโดยการบรรยาย ๒. วิธีสอนโดยการใช้สาธิต ๓. วิธีสอนโดยใช้การทดลอง ๔. วิธีสอนโดยใช้การนิรนัย ๕. วิธีสอนโดยใช้อุปนัย ๖. วิธีสอนโดยการใช้ทัศนศึกษา ๗. วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย ๘. วิธีสอนโดยการแสดงละคร ๙. วิธีสอนโดยการแสดงบทบาทสมมุติ ๑๐. วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง ๑๑. วิธีสอนโดยใช้เกม ๑๒. วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง ๑๓. วิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ และ ๑๔. วิธีสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม^๓ ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าศาสตร์การสอนสมัยใหม่ในปัจจุบันได้มีรากฐานมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมี

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๕.

^๓ ทิสนา แคมมณี, *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๓๒๕.

การบูรณาการให้ทันสมัยกับยุคปัจจุบัน และในคำว่า “พุทธจิตวิทยา” เป็นการนำแนวทางพุทธวิธีการสอนและศาสตร์การสอนสมัยใหม่เข้าด้วยกัน ได้แก่ เนื้อหาที่สอน, เทคนิค/วิธีการสอน/ขั้นตอนการสอน, วิธีวัดและประเมินผล และกลุ่มเป้าหมายการสอน โดยแบ่งกลุ่มตามช่วงวัย ภาพรวมในประเด็นนี้ทำให้มองเห็นการบูรณาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน ด้วยการประยุกต์เพิ่มเติมในส่วนที่ขาดเพื่อเพิ่มในบริบทปัจจุบันให้มีความสมบูรณ์ในวิธีสอน

๕. สรุปผลการวิจัย หน้า ๑๑๗-๑๓๑.

ผู้วิจารณ์มีความคิดเห็นว่าผู้วิจัยได้มีการสรุปผลตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ไว้ได้อย่างครอบคลุม มีความละเอียดของข้อมูลเป็นอย่างมาก ในส่วนของการอภิปรายผลมีการระบุถึงความสอดคล้องกับงานวิจัยเล่มอื่นๆ ในส่วนของการปฏิบัติร่วมระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และการสอบอารมณ์ ไม่พบว่ามีส่วนที่ไม่สอดคล้องในประเด็นอื่นๆ ข้อเสนอแนะผู้วิจัยได้นำเสนอแนะ ๒ ประเด็นคือ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจารณ์เห็นว่ายังขาดในส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย^๔ เนื่องจากเนื้อหาของงานวิจัยมีสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์เป็นอย่างมาก ถ้าผู้วิจัยได้เพิ่มเติมในส่วนนี้จะทำให้มีความสมบูรณ์ของงานวิจัยและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นต่าง

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดเห็นต่างกับคุณิพนธ์เล่มนี้อยู่หลายประเด็น แต่มีประเด็นที่สำคัญ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

๑. ชื่อเรื่อง (หน้าปก)

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตเห็นว่า ในชื่อเรื่องนี้ของคำว่า “พุทธจิตวิทยา” นั้น ผู้วิจารณ์มีความเห็นต่าง กล่าวคือ ผู้วิจัยให้ความหมายในนิยามศัพท์เฉพาะ “พุทธจิตวิทยา” หมายถึงแนวคิดเรื่องจิตและปรากฏการณ์ของจิต ผู้วิจารณ์พบว่า “พุทธจิตวิทยา” มาจากคำว่า พุทธ+จิต+วิทยา พุทธ (Buddhist) แปลว่า รู้ คือรู้ตามหลักแห่งพุทธธรรม จิต คือธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ วิทยา หมายถึง วิชาว่าด้วยความรู้ เป็นคำบัญญัติใหม่ และไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งผู้วิจารณ์ขอเสนอคำว่า “สติปัญญา ๔” ควรจะเหมาะสมมากกว่า เนื่องจากมีปรากฏในพระไตรปิฎกและพระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงไว้โดยแจ้ง

๒. บทคัดย่อ หน้า ก-ค.

^๔ คณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย, คู่มือคุณิพนธ์วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๘๒.

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตเห็นว่า การเขียนบทคัดย่อยาวมากเกินไปกว่ามาตรฐานกำหนด^๕ จากคู่มือการเขียนดัชนีพนธ์ จัดทำโดยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้เขียนระบุไว้ว่า “บทคัดย่อ แต่ละภาษาให้มีความยาวไม่เกิน ๒ หน้ากระดาษ” ซึ่งบทคัดยอนี้เขียนไว้ประมาณ ๔ หน้ากระดาษ มากเกินกำหนดซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าสามารถสรุปบางประเด็นให้กระชับและชัดเจนเหมาะสมได้ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และข้อค้นพบในการวิจัย

๓. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา หน้า ๑.

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตเห็นว่า การเขียนบทนำไม่ควรนำแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใส่ในบทนี้ ตลอดจนการดำเนินการวิจัยแบบกรณีศึกษาเช่นเดียวกัน ควรจะนำไปใส่ในบทที่เกี่ยวข้องโดยตรง และมีการยกตัวอย่างประกอบมากเกินไป ควรเน้นสาระที่สำคัญเป็นสาเหตุทำให้มีความยาวถึง ๔ หน้ากระดาษ แต่สามารถทำให้กระชับและเข้าประเด็นที่จะสื่อได้โดยเขียนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยควรมีการเพิ่มประเด็นปัญหาที่สะท้อนในสังคมปัจจุบันเพื่อให้เห็นปัญหาอุปสรรคของการเรียนการสอนวิปัสสนากรรมฐาน เน้นสาระสำคัญที่เข้าใจได้ โดยปกติจะมีประมาณ ๓ ย่อหน้า ไม่เกิน ๒ หน้ากระดาษ

๔. ขอบเขตการวิจัย หน้า ๕.

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่า ขอบเขตของการวิจัยที่ผู้วิจัยนำมานั้นมีขอบเขตด้านเนื้อหา ที่จะศึกษาด้านแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และพบว่ามีขอบเขตด้านประชากรที่จะศึกษา แต่ไม่พบข้อมูลที่จะศึกษาขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านระยะเวลาในการทำวิจัย^๖ เห็นควรว่าต้องมีการเพิ่มเติมขอบเขตวิจัยที่ขาดไป ซึ่งจะทําให้งานวิจัยสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยควรระบุขอบเขตของด้านพื้นที่ที่จะศึกษาและระยะเวลาในการวิจัยให้ชัดเจน

๕. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจารณ์มีข้อสังเกตว่า ศัพท์เฉพาะที่ผู้วิจัยยกมาใช้นั้นยาวมากเกินไปเป็นประโยค เช่นคำว่า “กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยา” ยาวเกินไป หรือเป็นวลี ซึ่งสามารถแยกคำเป็นศัพท์สั้นๆได้ เช่น “กรรมฐาน” สามารถนำมาเป็นศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยได้ การนิยามศัพท์เฉพาะควรเลือกจากคำที่สำคัญที่ปรากฏในชื่อเรื่องหรือวัตถุประสงค์ และไม่ยาวจนเป็นวลีหรือประโยค

^๕ คณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือดัชนีพนธ์วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์, หน้า ๓๖.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๖. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจารณ์มีข้อคิดเห็นเชิงเสนอแนะว่าในการนำเอกสารมาทบทวนวรรณกรรมควรจะมีมากกว่า ๕ เล่ม (แนะนำมากกว่า ๑๕ เล่ม) ซึ่งผู้วิจัยนำมาทบทวนเพียง ๕ เล่มเท่านั้น, งานวิจัยที่นำมาไม่ควรเกิน ๑๐ ปี โดยเป็นระดับปริญญาเอก และยังพบว่าควรจะมีการสรุปผลของการทบทวนวรรณกรรมที่ได้นำมาอ้างอิง ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้สรุปมา ควรจะสรุปด้วยว่าได้ข้อค้นพบอะไร ส่วนที่ยังขาดจากการทบทวนวรรณกรรมคืออะไร จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการวิจัยงานชิ้นนี้ จะทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลมาใช้เพื่อต่อยอดในงานวิจัยนี้ได้ดีโดยมีการอ้างอิง

๗. วิธีดำเนินการวิจัย บทที่ ๓ หน้า ๕๘.

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ๒ แบบ คือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study Research) โดยลงภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจารณ์มีข้อสังเกตว่า ผู้วิจัยควรมีหลักเกณฑ์ในการกำหนดเลือกประชากรในการศึกษาในงานวิจัยให้ชัดเจน, หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ในการสัมภาษณ์ และไม่พบกรอบระยะเวลาที่แน่นอนในการปฏิบัติงาน การตรวจสอบแบบสัมภาษณ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิพบว่าการส่งจดหมายถึงผู้ทรงคุณวุฒิ แต่ไม่พบว่าจดหมายที่ได้ส่งไปนั้นได้รับการอนุมัติหรือไม่อย่างไร เนื่องจากไม่พบหลักฐานคือ เอกสารที่ได้รับการอนุมัติแล้วจากผู้ทรงคุณวุฒิแนบมา ในการเก็บข้อมูลไม่ได้ระบุวิธีการเก็บข้อมูลให้ชัดเจน เช่น Note taking, Tape recording, In- depth Interview, Observation, Focus group, Group discussion เป็นต้น การวิเคราะห์ข้อมูล ควรจะอธิบายในรายละเอียดในการวิเคราะห์ว่ามีการจำแนกข้อมูล การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นความน่าเชื่อถือของข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักวิชาการ

๘. ผลการวิจัย หัวข้อ ๔.๓ กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย ข้อย่อย ๔.๓.๑ การจำแนกกลุ่มผู้เรียนตามช่วงวัย หน้า ๑๐๑-๑๐๔. มี ๒ ประเด็นหลัก

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตในประเด็นที่ ๑. โดยมีความคิดเห็นต่างจากผู้วิจัยในเรื่องเกณฑ์ในการจำแนกกลุ่มผู้เรียนตามช่วงวัย ซึ่งผู้วิจัยแบ่งกลุ่มออกเป็น ๒ ช่วงอายุ ได้แก่ กลุ่มเยาวชน หมายถึงผู้เข้าอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่มีอายุไม่เกิน ๑๘ ปี และ กลุ่มผู้ใหญ่ หมายถึงผู้เข้ารับการอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป แยกเป็น ๒ กลุ่มย่อย ได้แก่ วัยทำงาน (๒๐-๖๐ ปี) และวัยผู้สูงอายุ (๖๑ ปีขึ้นไป) ซึ่งเป็นการจำแนกโดยผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตเห็นช่องว่างของช่วงอายุคือ ถ้าผู้ปฏิบัติมีอายุ ๑๙ ปี จะถูกจัดอยู่ในกลุ่มใด และผู้ปฏิบัติที่มีอายุระหว่าง ๖๐ ปีขึ้นมาแต่ยังไม่ถึง ๖๑ ปี จะถูกจัดอยู่ในกลุ่มใด ซึ่งผู้วิจารณ์คาดการณ์ว่าอาจจะมีการจำแนกอายุคลาดเคลื่อน โดยผู้วิจารณ์ขอเสนอเป็น

กลุ่มเยาวชน คือผู้เข้ารับการอบรมที่มีอายุไม่เกิน ๑๘ ปี และกลุ่มผู้ใหญ่ วัยทำงาน (๑๘ ปีขึ้นไปถึง ๖๐ ปี) และวัยผู้สูงอายุ (๖๐ ปีขึ้นไป) จะได้จำแนกครอบคลุมในทุกช่วงวัยตามต้องการ

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตในประเด็นที่ ๒ ในเรื่องของระยะห่างของช่วงวัยที่ผู้วิจัยได้กำหนดข้างต้นพิจารณาว่ามีความห่างของการจำแนกอายุอยู่อย่างมาก คือ วัยทำงาน (๒๐-๖๐ ปี) และเมื่อผู้วิจารณ์ย้อนกลับไปดูทฤษฎีพัฒนาการตามช่วงวัยของมนุษย์ตามแนวคิดพระพุทธศาสนาในบทที่ ๒ หน้า ๒๙-๓๐ ได้มีการแบ่งช่วงวัยไว้ ๓ วัย คือ ๑. ปฐมวัย คือช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ ๒๕ ปี ๒. มัชฌิมวัย คือตั้งแต่อายุ ๒๕ ปี ถึงอายุ ๕๐ ปี และ ๓. ปัจฉิมวัย คืออายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป^๗ ในหน้าที่ ๒๙ จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ผู้วิจัยนำมาเขียนไว้ระบุว่า เยาวชน หมายถึง บุคคลที่มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๔ ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง ๑๘ ปีบริบูรณ์ ส่วนผู้ใหญ่หมายถึงคนที่อายุครบ ๑๘ ปีบริบูรณ์แล้ว นอกจากนั้นสหประชาชาติระบุว่า เยาวชน หมายถึงคนในวัยหนุ่มสาว คือผู้มีอายุระหว่าง ๑๕-๒๕ ปี หรือเป็นช่วงวัยหนุ่มสาวเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างการเป็นเด็กและผู้ใหญ่ หากวิเคราะห์จากฐานข้อมูลที่มีในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจารณ์มีความเห็นต่างจากผู้วิจัยว่า การจำแนกช่วงวัยควรจะมี ๓ ช่วงวัย เป็นไปตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีข้อมูลสนับสนุนของสหประชาชาติในการแบ่งกลุ่มช่วงปฐมวัยตามที่ได้กล่าวข้างต้น การจำแนกกลุ่มจากเดิมในวัยผู้ใหญ่ที่มี ๒ ช่วงวัย ผู้วิจารณ์จึงมีความคิดเห็นว่าหากเพิ่มเป็น ๓ ช่วงวัยจะได้ข้อมูลที่สะท้อนและสอดคล้องกับวุฒิภาวะได้ละเอียดกว่าเดิม ดังนั้นผู้วิจารณ์ใคร่ขอเสนอการจำแนกช่วงวัยดังนี้คือ ๑.กลุ่มเยาวชน คือผู้ที่เข้ารับการอบรมที่มีอายุไม่เกิน ๑๘ ปี ๒.กลุ่มผู้ใหญ่ มี ๓ กลุ่มย่อยคือ ๑. อายุ ๑๘ปี ขึ้นไป ถึงอายุ ๒๕ ปี ๒. ตั้งแต่อายุ ๒๕ ปี ถึงอายุ ๕๐ ปี และ ๓. อายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป คือการแบ่งช่วงวัยที่เหมาะสมต่อการเรียนวิปัสสนากรรมฐานจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายเนื่องจากมีช่วงวัยใกล้เคียงกัน และช่วยให้ผู้สอนใช้พุทธวิธีการสอนได้ง่ายขึ้นเช่นกัน

๔. องค์ความรู้ใหม่ของการวิจัย ผู้วิจารณ์ไม่พบว่าม้องค์ความรู้ใหม่ที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยคุณิพนธ์เล่มนี้ ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าตามคู่มือการทำคุณิพนธ์^๘ ในหน้า ๗๕ ระบุว่า การวิจัยเชิงเอกสาร ภาคสนามต้องม้องค์ความรู้ใหม่ของการวิจัย

^๗ พระครูบรรพตพัฒนาภรณ์ (ครูโก), การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องวัยในศาสนาพุทธเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒-๑๘.

^๘ คณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือคุณิพนธ์วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์**, หน้า๗๕.

๔. ประโยชน์ของงานวิจารณ์คุณนินพนธ์

ผู้วิจารณ์ได้รับประโยชน์อย่างมากในการทำงานวิจารณ์คุณนินพนธ์นี้ เริ่มตั้งแต่จุดเริ่มต้นว่าจะนำเรื่องใดมาวิจารณ์ งานประเภทใด เรื่องอะไร และอื่นๆอีกมากมาย จนกระทั่งได้คำแนะนำที่ดีจากคณาจารย์หลายๆท่าน ได้คัดเลือกคุณนินพนธ์เรื่องนี้มาทำการวิจารณ์เนื่องจากมีความสนใจมากในเรื่องของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และมองเห็นช่องทางทำให้ผู้วิจารณ์มีความเข้าใจในงานที่จะต้องทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้ การที่ได้อ่านหนังสือ งานวิจัย งานนิพนธ์ และบทความต่างๆ ทำให้ผู้วิจารณ์ได้รู้ใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ คุณภาพ/ภาคสนาม เป็นต้น เนื่องจากกาลเวลาเปลี่ยนแปลง ทำให้รูปแบบและลักษณะของงานมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ทันสมัยมากขึ้นต่างจากเดิม ทำให้ผู้วิจารณ์ต้องมีความละเอียดในการตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้อง และให้เป็นไปตามคู่มือในการปฏิบัติงานนิพนธ์ต่างๆของบัณฑิตวิทยาลัยฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๕๖๑ การอ่านเรียนรู้เป็นสิ่งที่ดีและสำคัญอย่างยิ่ง แต่จะเรียนรู้ได้มากยิ่งขึ้นหากได้ลงมือปฏิบัติ ได้แนวคิดเพื่อให้งานสำเร็จอย่างมีคุณภาพ ศักยภาพ และเอกภาพ พร้อมทั้งจะนำมาเสนอสอบในอนาคตอันใกล้ต่อไป

๕. สรุป

คุณนินพนธ์เรื่อง “กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย” เป็นงานที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์โดยตรง ทำให้ทราบปัญหาที่มีอยู่ในการสอนวิปัสสนากรรมฐาน ของสำนักวิปัสสนาวัดป่าเจริญราช จึงได้นำปัญหาที่พบมาทำการวิจัยเพื่อค้นหากระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาให้เหมาะสมกับบุคคลแต่ละช่วงวัย ในกระบวนการสอนพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาลสำหรับบุคคลทุกช่วงวัยมีสาระสำคัญ ๕ ประการ คือ ๑. การสอนไปตามลำดับ ๒. การสอนโดยชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓. การสอนด้วยความเมตตา ๔. การสอนโดยไม่เห็นแก่อาภิส และ ๕. การสอนโดยไม่กระทบตนเองและผู้อื่น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มาบูรณาการระหว่างวิธีสอนสมัยพุทธกาลกับศาสตร์สมัยใหม่ในบริบทปัจจุบัน การที่ผู้วิจัยมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ จึงสามารถมองเห็นแนวทางการแก้ปัญหาจากสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจริง โดยผลลัพธ์ที่ได้ออกมาเป็นกระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยา สำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย ทำให้ผู้เข้าฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสามารถเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างชัดเจนมากขึ้นตามสถานภาพและช่วงวัย มี

ข้อผิดพลาดเล็กน้อยที่ไม่ได้เป็นไปตามเกณฑ์ของระเบียบวิธีวิจัยอย่างครบถ้วน แต่มีใช้นัยสำคัญหลัก เนื่องจากผลที่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักที่ผู้วิจัยได้วางเป้าหมายไว้

บรรณานุกรม

คณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือดัชนีพนธ์วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

ทิตินา แคมมณี. **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระครูบรรพตพัฒนาภรณ์ (ครูโก). “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องวัยในศาสนาพุทธเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูปฐมภาวนาจารย์ วิ. (วีระนนท์ วีรนนโท). “กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยา สำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย”. **ดัชนีพนธ์พุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๖๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีการสอน**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖.

